

Pauliina Pitkänen

Pehtorin mökki

Vanhan käyttämättömän rakennuksen säilyttäminen

Opinnäytetyö

Syksy 2012

Kulttuurialan yksikkö

Konservoinnin koulutusohjelma

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Kulttuurialan yksikkö

Koulutusohjelma: Konservoinnin koulutusohjelma

Suuntautumisvaihtoehto: Rakennuskonservointi

Tekijä: Pauliina Pitkänen

Työn nimi: Pehtorin mökki: Vanhan käyttämättömän rakennuksen säilyttäminen

Ohjaaja: Janne Jokelainen

Vuosi: 2012

Sivumäärä: 38

Liitteiden lukumäärä: 1

Opinnäytetyön aihepiiri koski Tampereella Haiharan kartanon puistossa sijaitsevaa Pehtorin mökkiä ja sen säilyttämistä. Kartanoalueen omistaa nykyisin Tampereen kaupunki ja se toimii Haiharan Taidekeskuksen nimellä. 1900-luvun alussa rakennettu mökki oli ollut pitkään vain satunnaisessa käytössä. Lisäksi rakennuksen sijainti altisti sen ilkvallalle. Mökin kunnossa pysyminen oli sen vuoksi haasteellista.

Työn tarkoituksena oli esitellä toimenpiteitä, jotka turvaisivat mökin säilymisen tulevaisuudessa. Keskeisimmät käsiteltävät asiat olivat siirtomahdollisuuden selvittäminen, siirtämisen ja paikallaan säilyttämisen välinen pohdinta sekä ilkvallan torjunta. Tavoite oli tehdä periaatteelliset käytännön ohjeet tulevaa kunnostamista varten. Työ sisältää taustatietoa alueesta ja mökistä sekä dokumentointiosuuden. Dokumentointiin kuului rakennuksen ja sen materiaalien pintapuolinen tutkiminen paikan päällä, vauriokartoitus sekä pohjapiirroksen teko.

Selvityksessä kävi ilmi puiston ja alkuperäisen rakennuspaikan merkitys. Ensisijaiset toimenpiteet mökin turvaamiseksi ovat sen ympäristön kehittäminen ja kosteusvaurioiden aiheuttajien poistaminen. Tärkeäksi asiaksi nousi myös mökin jatkuvan käytön mahdollistaminen, jolloin sen huoltaminen on säännöllistä.

Avainsanat: hirsirakennukset, kulttuuriympäristö, kunnostus, rakennusperintö

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Culture and Design

Degree programme: Conservation

Specialisation: Building Conservation

Author: Pauliina Pitkänen

Title of thesis: The Farm Manager's Cottage: Preservation of an Old Unused Building

Supervisor: Janne Jokelainen

Year: 2012

Number of pages: 38

Number of appendices: 1

This thesis dealt with the preservation of a cottage which was built for the farm manager of the Haihara manor in the early twentieth century. Haihara area is located in Tampere city and it includes several old wooden buildings. Nowadays it is owned by the city and provides different kinds of cultural events. The farm manager's cottage is situated in a garden apart from the other buildings. It had been out of use and suffered vandalism.

The purpose of this work was to find out actions that are necessary for the future preservation of the cottage. The main questions were to examine the reasonability of transferring it closer to the other buildings and how to prevent the decaying factors and vandalism. The aim was to create principled instructions for the restoration of the cottage. The thesis also includes some background information of the area and the cottage and documentation. The structures and the materials of the building were examined approximately on the spot. Making a damage survey and drawing a floor plan were the other parts of the documentation.

The research showed the significance of the garden around the cottage and the original building site. The primary step for the preservation is to improve the surroundings of the building. It is crucial to forestall the structural damages caused by moisture. The continuous utilisation of the building is important because it enhances the maintenance.

Keywords: building heritage, cultural environment, log buildings, refurbishment, restoration

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ.....	4
Kuvaluettelo	6
1 JOHDANTO	7
2 TAUSTATIETOA ALUEESTA	8
2.1 Haiharan alue.....	8
2.2 Pehtorin mökki	8
3 DOKUMENTOINTI	10
3.1 Kohteen yleinen kuvaus	10
3.2 Vauriokartoitus	12
3.2.1 Perustukset ja alapohja.....	12
3.2.2 Seinät.....	14
3.2.3 Vesikatto ja yläpohja	14
3.2.4 Ovet, ikkunat ja kuisti	15
3.2.5 Tulisijat ja hormit	16
3.2.6 Pintarakenteet.....	17
4 MÖKIN SIIRTOMAHDOLLISUUS	18
4.1 Siirron mahdollisuus kaavan puitteissa	18
4.2 Siirtäminen toimenpiteenä.....	20
4.3 Käytön merkityksestä	22
4.4 Rakennuspaikan merkitys	24
5 TALON KUNNOSTUS.....	26
5.1 Uusi käyttö	26
5.2 Restaurointi	27
5.2.1 Ympäristö, pinta- ja sadevedet.....	27
5.2.2 Routavaurio.....	28
5.2.3 Seinät.....	29
5.2.4 Vesikatto ja yläpohja	30
5.2.5 Ovet ja ikkunat ja kuisti	31

5.2.6 Tulisijat ja hormit	33
5.2.7 Pintarakenteet.....	33
6 YHTEENVETO.....	35
LÄHTEET	36
LIITE 1 Pehtorin mökin pohjapiirros	1

Kuvaluettelo

Kuva 1	Pehtorin mökki	9
Kuva 2	Ikkunan pielilistoitus ja kamarin kaakeliuuni.....	11
Kuva 3	Routunut perustus ja kaadettavat puut.....	13
Kuva 4	Kuistin vanha ulkoasu	16
Kuva 5	Kamarin peiliovi ja tuvan komeron sisältä näkyvää hirsiseinää.....	32

1 JOHDANTO

Opinnäytetyö käsittelee Tampereen Haiharan kartanon alueella sijaitsevan niin sanotun Pehtorin mökin säilyttämistä sekä sen siirtomahdollisuutta. Pehtorin mökki kuuluu Haiharan ulkomuseoalueen rakennuskokonaisuuteen. Mökin sijainti syrjemmällä muista kartanoalueen rakennuksista on ollut uhka talon säilymiselle puutteellisen huollon ja ilkvallan takia. Tällä selvityksellä kartoitan mökin säilymisen kannalta tarpeellisia toimenpiteitä.

Tampereen kaupungin kulttuuritoimi ja isännöitsijä ovat esittäneet yhdeksi ratkaisuksi talon siirtämisen lähemmäksi muita kartanoalueen rakennuksia. Ennen siirtourakkaan ryhtymistä on mietittävä toimen tarkoituksenmukaisuus ja hyödyt, sillä rakennuksen siirtäminen saattaa hävittää osan rakennuskulttuurisesti tärkeistä rakenteista tai pintakäsittelyistä. Myös rakennuksen siirtoa alkuperäiseltä paikaltaan kannattaa harkita kunnolla, koska siirto saattaa muuttaa rakennuspaikan merkitystä osana vanhaa kulttuuriympäristöä.

Vertailen siirtoa ja rakennuksen paikallaan säilyttämisen hyötyjä ja haittoja. Käsitelen asiaa alueen historian, käyttömahdollisuuden ja sen merkityksen kannalta. Työn tarkoituksena on löytää paras ratkaisu mökin säilymiseksi ja hyödyntämiseksi. Lisäksi työ sisältää rakennuksen kuvauksen ja dokumentointia, joka sisältää pintapuolisen vauriokartoituksen. Dokumentointi on tärkeää rakennushistorian selvittämisen ja ongelmien havaitsemisen vuoksi. Lopuksi esittelen toimet rakennuksen säilymisen turvaamiseksi. Niihin kuuluvat rakennuksen restaurointitoimenpiteet, eli miten rakennus kunnostetaan vanhoja materiaaleja ja rakennustapaa kunnioittaen ja miten ennaltaehkäistään uusien vaurioiden syntyminen.

2 TAUSTATIETOA ALUEESTA

2.1 Haiharan alue

Haiharan kartano sijaitsee Tampereen Kaukajärven kaupunginosassa. Haiharan tila on ollut Grahnin suvun hallussa 1870-luvulta lähtien, kunnes Gunvor ja Torsten Ekroos lahjoittivat kartanoalueen Tampereen kaupungille ulkomuseokäyttöön vuonna 1963. Ekroosien toiveena oli kartanoalueen säilyminen kaupunkilaisille maalaisympäristöä ja talonpoikaiskulttuuria esittelevänä kokonaisuutena sen jälkeen, kun he myivät loput maa-alueesta käytettäväksi uuden asuntoalueen rakentamiseen. Haiharan kartanoalue siirtyi vuoden 1994 vaihteessa Tampereen kulttuuriviraston hallintaan. Kulttuuritoimen toimintakertomuksessa (1994) tavoitteeksi on kirjattu kartanoalue rakennuksineen otettavaksi ympärivuotiseen käyttöön niin, että aluetta voidaan käyttää monipuolisesti eri taide- ja kulttuuritoimintojen toteuttamiseen. Nykyään alue toimii Haiharan Taidekeskuksen nimellä yhdistäen vanhan kartanoympäristön ja nykytaiteen (Haiharan taidekeskus 2012). Alueen isännöitsijänä toimii Tampereen Tilakeskus.

2.2 Pehtorin mökki

Haiharan alueesta kootussa historiikissa mainitaan kartanoalueen rakennuskannan olevan vuosilta 1790–1915. Siihen kuuluvat Pehtorin mökin lisäksi väentupa, talli, aittoja, tuulimylly, Runebergin mökki ja 1870-luvulla rakennettu kartanorakennus, jota on korjattu useaan kertaan. Muutama rakennuksista on aikoinaan siirretty paikalle muualta. Pehtorin mökki (Kuva 1) on alueen alkuperäisiä rakennuksia, ja se on rakennettu 1900-luvun alkupuolella. Pehtori toimi yhdessä isännän kanssa tilanhoitajana ja työnjakajana.

Pehtorin mökin ja kartanon välissä on ollut tiluksia, joten se on sijainnut hieman kauempana kartanon puistossa. Nykyään rakennusta ympäröi hoitamaton puistokasvillisuus eikä sinne johda kunnollista polkua. Mökin ja Kaukajärven rannan välissä kulkee vilkas lenkkeilyreitti.

Maatalouden loppumisen jälkeen rakennus on toiminut eri käyttötarkoituksissa, esimerkiksi teatterilaisten ja taiteilijoiden kesämökinä. Mökki on ollut satunnaisessa käytössä viimeksi 1990-luvulla. Pehtorin mökki ei ole suojeltu kohde. Koska rakennuksella ei ole ollut käyttötarkoitusta osittain sen yksinäisen sijainnin vuoksi, altistaa se sen huollon puutteelle ja ilkevallalle. Taloon olikin murtauduttu kesällä 2012 rikkomalla yksi ulko-oven puupeileistä, minkä seurauksena pintoja oli päästy sotkemaan maalilla ja ikkunalasit oli rikottu. Autiotalon ulkomuoto luukuin suljettui- ne ikkunoineen ja villiintyneine kasvustoineen voi vaarantaa talon säilymisen eikä se myöskään palvele kulttuuriarvoa, jota sillä olisi tarjota alueen asukkaille. Suomen rakennuskannasta yli 90 % on valmistunut toisen maailman sodan jälkeen, ja rakennuksemme ovat muuhun Eurooppaan verrattuna nuoria (Härö 2001, 185). Tämä tekee rakennusperintömme vaalimisesta hyvin tärkeää.

Kuva 1 Pehtorin mökki

3 DOKUMENTOINTI

3.1 Kohteen yleinen kuvaus

Rakennus on hirsirunkoinen ja suhteellisen hyvässä kunnossa. Rakennuksessa on rossipohja, ja runkoa kannattelee harvakseltaan luonnonkiviset perustuskivet. Vuoraus on tehty vaakaponttilaudasta ja maalattu muovipitoisella maalilla keltaiseksi. Listat ja ikkunat ovat valkoiset. Ikkunat on suojattu puisilla ikkunaluukuilla ilkvallan välttämiseksi.

Rakennuksessa on huopakatto (kolmiorimakate) savupiippuineen sekä tyyliään kaunis avokuisti, jossa on käytetty helmiponttipaneelia. Kaikissa alakerran ikkunoiden ulkopuolen vuorilaudoissa on ylälipassa koristuksena profiilit (Kuva 2). Rakennus on puolitoistakerroksinen ja kooltaan pieni, pohjamiltaan ilman avokuistia noin 50 m² (8 x 6 m).

Pienestä eteisestä aukeavat ovet komeroon ja tupaan sekä käynti vintille. Tilavan komeron katonrajassa on pieni kaksiruutuinen ikkuna. Ovi on kolmipeilinen ja ruskealla öljymaalilla maalattu. Tupaan avautuva ovi on myös kolmipeilinen, mutta tuvan puolelta verhottu valkoisella helmiponttipaneelilla. Tuvassa on valkoisilla kaakeleilla verhottu puuliesi ja tapetoidut kiinteät komerot. Katon paneloinnin päälle on tehty myöhemmin levytys. Tuvasta aukeaa 1800-luvun peiliovi (Kuva 5) vanhoine profiilipieliilistöineen kamariin, jossa on valkoinen lasitettu kaakeliuuni (Kuva 2) sekä helmiponttipaneloitu katto. Toisin kuin tuvan puolella kamarin ovi- ja ikkunalistat ovat kapeat ja profiloimattomat. Kaikki rakennuksen täyspuiset peiliovat ovat malliltaan puoliranskalaisia (Heikkinen, Heinämies, Jaatinen, Kaila & Pietarila 1989, 112).

Kuva 2 Ikkunan pielilistoitus ja kamarin kaakeliuuni

Sekä tuvan että kamarin seinät on vuorattu huokoisella puukuitulevyllä, joka on tapetoitu paperitapetilla. Tuvassa on punakukkainen ruusutapetti ehkä 1970 - 1980-luvulta, jonka alla on noin 1950-luvulta oleva tapetti ja kamarissa hillitty vaalea 1960 - 1970-luvun tapetti. Tuvan komeron sisältä löytyy vaaleanvihreä Enso-tapetti, jonka repeämän alta paljastuu vanhempaa 1920-luvun tyylistä sinisävyistä voimakaskuvioista tapettia (Kuva 5). Todennäköisesti puukuitulevyjen alla on vanhat tapetit pinkopahveineen sekä tuvassa puhdistettavuutensa vuoksi keittiöissä käytetty Enso-tapetti (Kupila 2004, 15). Kummassakin huoneessa on kitatut kolmi-ruutuiset pari-ikkunat, joiden haat ovat 1800-luvun puolelta (n. 1880) ja harmaalla öljymaalilla maalatut lankkulattiat. Tuvan lattialankut ovat sahalautaa, eli ne kaupunki on jossain vaiheessa todennäköisesti uusinnut.

Vintin molemmissa päädyissä on neliruutuiset ikkunat, joissa on samanlaiset haat kuin alakerran ikkunoissa. Hirsirunko päättyy tasakertaan ja päätykolmiot ovat lautarakenteisia. Katon pituussuuntaan kulkeva kurkihirsi tukeutuu rakennuksen päädyissä tukipuihin, jotka toimivat osittain ikkunoiden karmirakenteina. Karmit vievät osan katon painosta päätyjen hirsikehikolle.

Ullakolle johtavan portaikkokomeron seinissä näkyy ulkohirsikehikossa ja väliseinässä pystyhirsistä tehty rakenne, joka on tehty vaakasuoran hirsikehikon päälle. Hirsikehikon ylin osa on tavallinen vaakasuora hirsirakenne salvoksineen, ja se on tehty noin neljästä hirsikerrasta. Tästä syystä voidaan pohtia, onko koko hirsirunko ja kaikki väliseinät tehty samalla tavalla. Pystysuorat osat voivat olla myöhempiä korjauksia ja johtua rungon aukkojen umpeen rakentamisesta. Tuvan kiinteästä komerosta paljastuu tapetin repeämän takaa kuitenkin samanlainen rakenne talon ulkoseinässä (Kuva 5), joten koko rakennus on todennäköisesti tehty samalla pystyhirsitekniikalla.

Ennen Pehtorin mökin rakentamista sen eteläpuolella sijaitsi Otto Blåfieldin rakennuttama kesähuvila, joka purettiin vuoden 1907 omistajanvaihdoksen jälkeen ja Pehtorin mökki rakennettiin (Holstikko 2001). Rakenteissa on todennäköisesti käytetty hyödyksi vanhaa purettua puutavaraa, minkä voi huomata vintillä kurkihirressä olevasta vanhasta varauksesta, hirsikehikon salvoksista ja erikokoisista pontillisista lattianpäällyslaudoista. Tämä kertoo osaltaan tapetti- ja maalikerrosten ohella mökin rakennushistoriasta. Perinnerakennusmestari Koirasen (2012) mukaan pystyhirrestä rakentamista on käytetty silloin, kun on haluttu saada seinäpinnat nopeasti vuoratuiksi ja käsitellyiksi asumiskuntoon. Tällöin ei ole tarvinnut odottaa rungon painumista.

3.2 Vauriokartoitus

3.2.1 Perustukset ja alapohja

Rakennus on kivipaasien varassa, mutta maa on noussut aivan tippalistan tasalle rakennuksen julkisivulta katsottuna koko vasemman päädyn kohdalta. Mökki sijaitsee pienessä rinteessä, mistä valumavedet valuvat ylärinteen talonpäätyyn. Laikeen ja Orrenmaan (2012, 19–20) mukaan tämä aiheuttaa pintavesien ja maakoosteuden nousemista hirsirunkoon ja vaikeuttaa alapohjan tuuletusta. Tiiviillä ja villiintyneellä kasvillisuudella ja pensailta perustusten vieressä on samanlainen vaikutus rakenteisiin. Näin on käynyt Pehtorin mökissä varsinkin julkisivun ja itäpäädyn perustusten vieressä. Rungossa kiinni oleva kasvillisuus aiheuttaa kosteudes-

ta johtuvia pintavaurioita, kun rakenteen pinta ei pääse kuivumaan vapaasti ja estää alapohjan tuulettumista. Lisäksi puiden juuret voivat pahimmillaan liikuttaa talon perustuksia.

Edellä mainitut seikat luovat olosuhteet, jotka mahdollistavat puun homehtumisen sekä laho- ja sienivaurion syntymisen. Länsipäädyn alahirren kuntoa on vaikea arvioida, koska maannousema estää sen lähemmän tarkastelun.

Kosteuden jääminen perustusten alle varsinkin kylmilteen jätetyissä rakennuksissa ja maan sisältäessä vähänkään savea voi aiheuttaa myös routimista, joka aiheuttaa perustuskivien ja uunin perustusten liikkumista (Koiranen, Impola & Savolainen 2004, 12). Rakennuksen takasivun kaksi keskimmäistä kivipilaria ovat päässeet lievän routimisen vuoksi liikkumaan, ja runko on selvästi notkollaan tältä osalta (Kuva 3). Rungon painumisen voi havaita myös sisäpuolelta kamarin lattian kallistumisesta. Näiden vaurioiden aiheuttajien korjaamisessa oleellisinta on maan kuivattaminen ja veden pääsyn estäminen rakennuksen runkoon.

Kuva 3 Routinut perustus ja kaadettavat puut

3.2.2 Seinät

Keltainen ulkomaali lähtee monin paikoin irti isoina joustavina suikaleina. Kailan (1997, 546–557) mukaan se on siitä päätellen muovipohjaista maalia. Osassa seinää maalaus on ehjä ja tiivis, mikä voi aiheuttaa kosteuden jäämistä vuorauksen ja maalipinnan väliin aiheuttaen lahoa. Kuistin oikean puolen nurkkauksen vuorilaudoituksessa on lahovaurio, joka johtuu roiske- ja valumavesistä ja maan ja kasvillisuuden liiasta läheisyydestä. Rakennuksessa ei ole vedenpoistojärjestelmää, joten vesi valuu seinärakenteeseen vesikatteen ja kuistin katon taitteesta. Osassa alahelman maalipintaa on myös nähtävissä jatkuvan kosteuden ja lian aiheuttama home- tai leväkasvustoa.

3.2.3 Vesikatto ja yläpohja

Koska rakennuksen ympärillä kasvaa vaahteroita ja koivuja, huopakatto on pääsyyt roskaantumiaan puiden lehdistä ja sammaloitunut. Liian lähellä olevat puut ovat vesikatto- ja seinärakenteiden kannalta epäedullisia. Varjostava vaikutus hidastaa rakenteen kuivumista sateen jälkeen ja lehtiroskan takia vesi jää seisomaan katteelle ja vesikourut tukkeutuvat. Tuuli ja vesi kuljettavat katteelle pölyä, roskia ja ilmansaasteita, jolloin sen happamuus kohoaa ja luo kasvualustan jäkälille ja sammaleille (Laine & Orrenmaa 2012, 56). Kasvusto aiheuttaa sen, ettei rakenne pääse kastumisen jälkeen kuivumaan normaalisti. Lisäksi huopakatto kuluu sääolosuhteiden vaikutuksesta ja menettää materiaaliin liittyviä ominaisuuksiaan.

Katteen kunto pitäisi tarkastaa katolta, mutta silmämääräisen arvion mukaan huopakatto on siinä kunnossa, että se pitäisi uusia. Vintiltä voi nähdä kohdan, josta aurinko pääsee paistamaan läpi. Räystäiden alalaudoitukset ovat karistaneet maalia ja ovat tummuneet. Huopakate tulisi uusia ennen kuin vuotaminen alkaa vahingoittaa yläpohjaa. Vesikaton kunnossapitäminen on hyvin oleellista, koska se on tärkein rakennusta suojaava rakenne (Laine & Orrenmaa 2012, 55).

Kylmän ullakkotilan lattialla länsipäädyssä on paljon höyhenmäistä roskaa, joka olisi syytä siivota pois siltä varalta, että se houkuttelee tuhohyönteisiä. Joissakin katon aluslaudoissa näkyy valkoista hometta, mutta aluslaudoitus on kuitenkin kui-

vaa. Rakennuksen kunnossapidon kannalta vaurioiden seuranta on tärkeää, jotta tiedetään ovatko vauriot eteneviä, ja niiden aiheuttajat voidaan tarvittaessa korjata. Kun vaurion eteneminen on estetty, voidaan tapahtuneen vaurion korjaaminenkin tehdä tällöin kannattavasti.

Tuvan hormin oikealla puolella katon rajassa olevassa tapetissa ja huokoisessa kuitulevyssä näkyy kosteuden aiheuttamaa värjäytymistä ja vauriota. Sisäkaton paneloinnin päälle on jälkeenpäin asennettu levyt kenties syystä, että katto on ollut huonokuntoinen kosteusvaurion vuoksi. Myös kamarin sisäkaton panelointi on kaakeliuunin vasemmalta puolelta hieman haitarilla, ja pontit ovat irrallaan. Kamarin eteläseinän oikeassa nurkassa on lisäksi pitkä kosteuden aiheuttama valuma-jälki.

Vesikatossa on korjatun näköinen kohta hormin ympärillä. Kyseessä saattaa olla vanha hormin ja katon läpiviennin vuotokohta. Koska alakerran kattolaudoissa ja seinissä on merkkejä aikaisemmasta kosteudesta, se voi johtua Laineen ja Orrenmaan (2012, 105–106) mukaan joko vesikaton vuotamisesta tai kondenssi-ilmiöstä. Tämän vuoksi yläpohjan eristeitä kannattaa purkaa, jolloin pystytään tarkastamaan välikaton ja sen kannattimien seinäliitosten kunto. Vesikaton vuotaminen on voinut aiheuttaa lahoa myös seinähirsiin, joten mahdolliset vauriot täytyy tarkastaa purkamalla vuotokohtien pintarakennetta.

3.2.4 Ovet, ikkunat ja kuisti

Ilkivalta näkyy kuistissa tussipiirustuksina, ja ulko-ovi on rikottu. Ylin peili on hakattu irti ja korvattu väliaikaisesti vanerilla. Kuistin kaiteet ovat vaillinaiset, koska väli-puut ovat irronneet tai potkittu pois. Kaiteiden aikaisempi ulkoasu näkyy vanhassa kuvassa talon julkisivusta (Kuva 4).

Suurin osa ikkunoiden lasiruuduista on rikottu, ja samalla yksi kamarin ikkunan välipienoista on rikkoutunut. Ikkunanpuitteiden pintamaali on sisä- ja ulkopuolella hilseillyt ja kittaukset osittain halkeilleet. Maalauksen ja kitin olisi hyvä olla hyvässä kunnossa, ettei vesi pääse tunkeutumaan puitteiden ja alakarmin liitoksiin tai kittikyntteeseen aiheuttamaan lahoa. Luukut suojaavat ikkunoita ilkvallan lisäksi sa-

devedeltä. Luukkujen asentamisen vuoksi alaikkunoiden tippanokat on irrotettu, mikä voi johtaa veden tunkeutumiseen karmiin ja ulkovuorauksen alle ikkunaluukuista huolimatta.

Ovilehdissä on maalattuja sotkuja. Ovien ja niiden pielilistojen valkoinen pintamaali hilseilee voimakkaasti. Kamarin ja tuvan ovet eivät sulkeudu kunnolla vaan ottavat kiinni karmin sivuun tai alaosaan, mikä voi johtua puuosien turpoamisesta, saranoiden kulumisesta tai rungon painumisesta.

Kuva 4 Kuistin vanha ulkoasu (Tammerkoski-lehti 1982).

3.2.5 Tulisijat ja hormit

Savupiipun laastisaumat ovat rapautuneet ja piipun yläosassa näkee sammaloitumista. Piipun laki on saattanut olla suojattu pellityksellä, joka on kulunut pois. Suojaamaton savupiippu on sään armoilla, jolloin tiilet ja laasti rapautuvat veden ja pakkasen vaikutuksesta (Koironen ym. 2004, 62–67). Tulisijojen toimivuudesta ei

ole tietoa, mutta muurissa ei ole pahempia halkeamia, jotka kertoisivat Koirasen mukaan muurin routimisesta. Hormien tiiviyttä voidaan tutkia savukokeen avulla. Jos tulisijat halutaan ottaa uudelleen käyttöön, tulee niiden ja hormien kunnon ja kunnostustarpeen arvioimisessa käyttää alan asiantuntijoiden (paloviranomaiset, nuohoojat ja muurarit) apua. Kaakeliuunin tulipesä näyttää hyväkuntoiselta.

Osassa kaakeleista on todennäköisesti lämpöliikkeestä johtuvia halkeamia, jotka voidaan paikata. Lieden suuluukku on irronnut ja ruosteinen, kuten muutkin tulisijojen rautaosat. Muurien rappausten maalaukset ovat kuluneet ja likaantuneet, ja vaatisivat uuden pintakäsittelyn, jos niiden ulkonäköä halutaan kohentaa.

3.2.6 Pintarakenteet

Eteinen ja sen vieressä oleva säilytystila kattoineen on vuorattu myöhemmissä korjauksissa huokoisella puukuitulevyllä (Haltex, katossa tummempi Bituliitti), joka vaatii pintakäsittelyn, esimerkiksi tapetin. Ilkivallan tekijät ovat sotkeneet seiniä ja ovia paksuilla maalitöhreryksillä. Varsinkin tuvan kukkatapetti on töherretty niin pahasti, että niiden peittäminen tai poistaminen vaikuttaisi mahdottomalta. Tuvan ikkunan alla näkyy kosteuden aiheuttamia jälkiä, joita on aiheuttanut ikkunasta sisään päässyt vesi. Muita kosteuden aiheuttamia vaurioita pintamateriaaleissa ovat yläpohjan vuodon mukanaan tuomat värjäytymäkohdat ja kattopaneloinnin kupruilu.

Kamarin lattiamaali on paikoin kulunut ja lohkeillut. Katon paneloinnin naulankannat ovat tulleet näkyviin ruostetäplinä, mikä saattaa aiheuttaa ainoastaan ulkonäöllistä haittaa.

4 MÖKIN SIIRTOMAHDOLLISUUS

4.1 Siirron mahdollisuus kaavan puitteissa

Rakentamista ja alueiden suunnittelua ohjaa Suomessa maankäyttö- ja rakennuslaki, joka on myös lähtökohtana kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön suojelussa. Lakia täydentävät, rakentamista koskevat tarkemmat määräykset sisältyvät Suomen rakentamismääräyskokoelmaan. Kunnallisesti rakentamista ohjataan kaavoituksella ja rakennusjärjestyksellä. Rakennuksia voidaan suojella erityistapauksissa myös erillisen lain (Laki rakennusperinnön suojelemisesta 2010) nojalla.

Asemakaava-alueella rakennussuojelu järjestetään kuitenkin pääsääntöisesti asemakaavalla. Rakentamisen yleisistä edellytyksistä on säädetty, että ”rakentamisessa, rakennuksen korjaus- ja muutostyössä ja muita toimenpiteitä suoritettaessa samoin kuin rakennuksen tai sen osan purkamisessa on huolehdittava siitä, ettei historiallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokkaita rakennuksia tai kaupunkikuvaa turmella (L 5.2.1999/132).”

Tampereen rakennusvalvonnan (Alppi 2012) asiakirjoissa Haiharan alueella on tällä hetkellä voimassa vuodelta 1974 oleva rakennuskaava. Kaavassa Pehtorin mökki sekä sepän paja jäävät tonttialueen (yleisten rakennusten korttelialue) ulkopuolelle ja kuuluvat puistoalueeseen. Suojelumerkintää ei ole ja rakennusoikeutta on tonttialueella runsaasti. Vireillä on kuitenkin kesken jäänyt kaavamuutos vuodelta 2000, jonka tarkoituksena olisi määritellä kartanoalueen rajat niin, että yhtenäinen kartanomiljöö kuuluu siihen kokonaan. Lisäksi nykyistä rakennusoikeutta vähennettäisiin niin, että se koskisi ainoastaan nykyistä rakennuskantaa sisältäen puistoalueen mökin ja pajan (Tampereen kaavoitusyksikkö, [Viitattu 6.10.2012]).

Kunta voi määrätä rakennuskiellon sellaiselle alueelle, jolle on meneillään asemakaavan laatiminen tai muuttaminen (L 5.2.1999/132). Kielto on voimassa kaksi vuotta, ja sitä voidaan pidentää kaksi vuotta kerrallaan kaavoituksen keskeneräisyyden takia. Alpin (2012) mukaan suunnitelmia tehtäessä on otettava huomioon myös vireillä olevat kaavamuutokset voimassa olevan kaavan ohella. Tämänhetkinen asemakaava sallii rakennuksen siirron. Rakentamista säätelevän maankäyttö-

ja rakennuslain mukaan siirtoon tarvitaan purku- ja rakennuslupa, vaikka rakennus siirrettäisiin kokonaisuena. Alppi täsmentää, että rakennusluvan hakua varten tarvitaan Pirkanmaan maakuntamuseon lausunto, mikä on kulttuurihistoriallista aluetta koskien hyvin oleellista. Maakuntamuseo on tiiviissä yhteistyössä myös Museoviraston kanssa (Sopimus Museoviraston ja Pirkanmaan maakuntamuseon yhteistyöstä ja työnjaosta kulttuuriympäristön vaalimisessa 2008, 6–9). Pehtorin mökki on mainittu Tampereen kaupungin kaavoitusviraston tekemässä inventaarikirjassa Tampereen rakennuskulttuuri, maisemat ja luonnonsuojelu (1986), jossa on lueteltu kaupungin arvokohteet ja -ympäristöt sekä kaavoitusyksikön julkaisussa Tampereen kantakaupungin rakennuskulttuuri 1998.

Rakennus-, toimenpide-, purkamis- ja maisematyöluva haetaan kunnan rakennusvalvontaviranomaiselta (Rakennusluvan hakeminen 2008). Rakennuslupaa varten tarvittavien liitteiden määrä vaihtelee hankekohtaisesti. Kunnan rakennustarkastajalta saa tietoa lupamenettelyistä. Tampereella rakennuslupahakemuksen liitteenä on oltava muun muassa selvitys perustamis- ja pohjaolosuhteista sekä korkeus- asemasta. Isompien hankkeiden lupien hakeminen on syytä antaa pääsuunnittelijan tehtäväksi, kuten tässä tapauksessa olisi.

Lupamenettelyllä varmistetaan, että hankkeissa noudatetaan lakeja ja määräyksiä, valvotaan kaavojen toteutumista ja huolehditaan hankkeen sopeutumisesta ympäristöön sekä huomioidaan naapurinäkökulma. Rakentamista säädellessään monin tavoin, ja ohjaus on sitä tarkempaa, mitä keskeisemmällä paikalla tai arvokkaammassa ympäristössä toimitaan. (Luvat. Tampereen kaupunki 2012.)

Maankäyttö- ja rakennuslain mukaan rakennus- ja purkamisluvan myöntämisen edellytyksiin asemakaava-alueella kuuluu, että ”rakennuksen tulee soveltua rakennettuun ympäristöön ja maisemaan sekä täyttää kauneuden ja sopuuhaisuuden vaatimukset” ja ”ettei purkaminen merkitse rakennettuun ympäristöön sisältyvien perinne-, kauneus- tai muiden arvojen hävittämistä” (L 5.2.1999/132).

Arvokohteiden purkamisaikomukset ja purkamislupapäätökset saatetaan ympäristökeskuksen tietoon. Paikallinen ELY-keskus (Pirkanmaan Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus) voi asettaa kohteeseen vaarantamiskiellon, jolla kielletään kohteen arvoa vaarantavat toimenpiteet.

Kielto on voimassa, kunnes suojelua koskeva asia on lainvoimaisesti ratkaistu, jollei valitusviranomainen toisin määrää. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen on käsiteltävä suojelua koskeva asia kahden vuoden kuluessa vaarantamiskiellon antamisesta. (L 4.6.2010/498.)

4.2 Siirtäminen toimenpiteenä

Rakennusten säilyttämisessä on useita menetelmiä (Laine & Orrenmaa 2012, 19–29), joihin kuuluvat interventioastejärjestyksessä vaurioitumisen ehkäisy, kunnosta huolehtiminen, vahvistaminen ja tukeminen, restaurointi, käyttötarkoituksen muutos, siirtäminen, kopion rakentaminen sekä vanhan kaltaiseksi rakentaminen. Liian suurta tarpeetonta puuttumista ja muutoksia tulisi välttää ja toimenpiteistä aiheutuvat seuraamukset miettiä etukäteen. Kuitenkin kaikki menetelmät voivat tulla kyseeseen perustelluissa tilanteissa.

Tampereen Maakuntamuseon tutkijan mukaan (Kuitunen 2012) joskus rakennuksia joudutaan siirtämään perustelluista syistä, kun halutaan löytää paras ratkaisu rakennuksen tulevaisuuden kannalta. Laineen ja Orrenmaan (2012, 25) mukaan siirto on perusteltu ratkaisu silloin, kun uhkana on rakennuksen häviäminen. Pehdorin mökin yhtenä uhkana on käyttämättömään rakennukseen kohdistuva ilkivalta, pahimmillaan tuhopoltto.

Vanhoja rakennuksia voidaan siirtää joko kokonaisina tai hirsi hirreltä purettuna, mikä on ollut historiassa tavanomaista ja rakenteellisesti soveltuvaa (Vuolle-Apiala 2006, 171). Jälkimmäinen on tässä tapauksessa kyseenalaista, koska rakennus on vuorilaudoitettu ja tapetoitu. Purkaminen ja uudelleenpystytys vaativat paljon yksityiskohtaista suunnittelua, valmisteluja ja varovaisuutta (rakennusosien, kuten vuorilautojen, irrottaminen ehjänä) ja on näin ollen työlästä, aikaa vievää ja kallista. Lisäksi purkamisen yhteydessä häviää monesti materiaalia, joka olisi vielä käyttökelpoista ja rakennushistoriallisesti arvokasta (Laine & Orrenmaa, 2012, 25).

Kokonaisena siirto tulisi sen sijaan kyseeseen; rakennus on verraten pieni ja siirrettävä matka lyhyt, noin 100–150 metriä. Lisäksi kokonaisena siirtäminen säilyttää enemmän vanhaa materiaalia ja niiden kerrostumia. Tässäkin vaihtoehdossa joudutaan joitakin osia kuitenkin purkamaan ja irrottamaan: tulisijat, hormit ja piippu, kuisti sekä mahdollisesti räystäät, mikäli taloa joudutaan nostamaan liinoilla.

Purkaminen vaatii ammattitaitoa ja tietoa vanhoista rakennustekniikoista ja materiaaleista (Kaila, Vihavainen & Ekblom 1987, 15).

Uunien purkaminen vaatii tämänkaltaista tietämystä. Museoviraston korjauskortissa (KK 14 2000, 5–9) suositellaan, että uunin purkaisi sama muurari, joka myös pystyttää uunin. Uunit ja piiput ovat tärkeä osa vanhan rakennuksen sisustusta ulkonäköä, ja sen vuoksi on tärkeää pystyttää uuni ja liesi uudelleen ja tehdä ne samalla toimiviksi. Tällöin on otettava huomioon nykyiset palomääräykset. Vaikka puilla lämmittäminen ei olisikaan ajankohtaista, voidaan niitä tulevaisuudessa käyttää lisälämmönlähteenä. Kaakeliuuni ja hormisto on dokumentoitava ennen purkua ja työn edetessä (Kaila ym. 1987, 81–84). Purkamisen yhteydessä kaikki käyttökelpoiset tiilet, sideraudat ja kaakelit tiilitäytteineen otetaan talteen. Myös savilaasti voidaan käyttää uudelleen.

Mökin perustusten lattiaa kannattelevat kaksi alinta lattiavasaa ovat irrallaan rungosta ja tukeutuvat tulisijojen perustan kiviladelman ja ulkoreunalla ylimääräiseen perustuskiveen. Siirrossa tulisijat ja palomuri pitäisi purkaa tähän rakenteeseen asti, jolloin niskahirret tulee tukea tältä osin. Kokonaisuena siirtoa varten on talon alle tehtävä tilapäisrakenteita, jotka tukevat runkoa tasaisesti eivätkä päästä alapohjaa nousemaan tai laskemaan (KK 17 2000, 4). Lattiavasat täytyy naulata yhtenäisiksi lautojen avulla. Tukirakenteen asentaminen voi osoittautua vaikeaksi, ja todennäköisimmin alapohja on purettava. Muutenkin alapohjan purku keventää rakennetta.

Tukemisen tarpeen näkee parhaiten purkamisen edetessä. Hyvä asia on, että tällöin tulee tarkastetuksi kunnolla koko alapohjan kunto. Toisaalta alapohjan eristeet saatetaan purkamisen yhteydessä menettää. Myös talon eristeet ovat osa vanhan rakennuksen autenttisuutta, mikä säilyttää rakennuksen historiallista arvoa.

Kun hormi puretaan, myös yläpohjan rakenteet sekä väliseinät voivat joutua Koira- sen (2012) mukaan tukea vaille. Yläpohja lattianpäällyslaudoituksineen ja eristeineen on purettava, jotta nähdään yläpohjavesojen tukemisen tarve ja kunto, joka on voinut heikentyä vanhojen vesikattovuotojen vuoksi. Kattotuolit on syytä tukea välipuvin. Myös väliseinät täytyy tukea sidelaudoituksilla, niin sanotuilla reevauksilla.

Rakennuksen siirtoa varten on tehtävä nostosuunnitelma. Siirron yhteydessä on otettava huomioon, että kuljetusta varten on tehtävä talon mahtuva väylä. Myös nosto- ja kuljetuskaluston on mahdollista tehdä työnsä. Koska puistossa on jalopuita, puiden kaataminen voi muodostua ongelmaksi. Perustukset pitää rakentaa etukäteen, mikä vaatii tarkat mittaukset. Siirto on järkevintä tehdä, kun maa on roudasta kantava.

Rakennuslain asetus ja rakentamismääräyskokoelma määrittelevät, millaisia teknisiä ja ekologisia vaatimuksia vaaditaan rakentamiselta, joksi myös siirron jälkeinen rakennuksen pystytys luetaan (Suomen rakentamismääräyskokoelma 8.10.2012). Näihin kuuluu määräyksiä muun muassa rakenteiden lujudesta, äänen- ja lämmöneristävydestä, ilmanvaihdosta, energiatehokkuudesta ja paloturvallisuudesta. Laissa on otettu kuitenkin huomioon lain sovellettavuus korjaus- ja muutostyössä vain siltä osin kuin toimenpiteen laatu ja muutettava käytötapa edellyttävät. Viranomaiset ovat Koirasen (2012) mukaan yleensä joustavia uusien energiavaatimusten suhteen vanhojen rakennusten siirrossa, eikä mökki tarvitse lisäeristystä, jos se on vain kesäkäytössä.

4.3 Käytön merkityksestä

Nykyajan ja rakennuksen menneisyyden yhteensovittaminen voi olla haasteellista. Arvokiinteistöjen peruskorjaamisen asiantuntijan (Erwe 2011, 13–14) kokemuksen mukaan melkein aina vanhalle rakennukselle on voitu löytää kohtuullisin toimenpitein sopiva käyttö. Vaikka sanotaan, että rakennuksen uudistuva käyttö on sen parasta suojelua, tuo se yleensä tarpeen päivittää sisätiloja ja talotekniikkaa siinä määrin, että koko sisämiljöö voidaan menettää (Nurmela 2011, 31–32). Usein perusteluina ovat käyttäjien asettamat vaatimukset nykyajan mukavuuksista, joita ilman he eivät suostu toimimaan kyseisessä ympäristössä. Nurmela (2011) kyseenalaistaa sen, että rakennus tulisi alistaa muokattavaksi halutunlaiseen käyttöön, vaan rakennuksen käyttäjät tulisi valita niin, että ne sopeutuisivat rakennukseen ja siihen mitä se kestää.

Talon käyttäminen on parhaita tapoja pitää se kunnossa. Käyttötarkoituksen pitäisi olla sellainen, ettei se pilaisi vanhan rakennuksen luonnetta (KK 1 2000, 3). Ra-

janvetoa käytön jatkumiseen tarvittavien muutosten ja rakennuksen autenttisuuden säilymisen välillä voi olla joissakin kohteissa vaikea tehdä. Oleellista on tunnelman säilyminen, joka onnistuu vain liian pitkälle menevän parantelun välttämällä ja vanhojen materiaalien säästämällä.

Pehtorin mökki on kooltaan pieni, mikä voi rajoittaa uusien käyttötarkoitusten löytämistä. Toisaalta siihen ei kohdistu samanlaisia muutospaineita kuin ehkä isompaan rakennukseen, jolloin se voi säilyttää alkuperäisen asunsa myös sisätiloissa. Rakennuksen käyttömahdollisuus on myös kustannuskysymys, eli käyttämätön rakennus ei tuota kaupungille mitään ja on ainoastaan yksi kuluerä. Rakennuksien rehabilitaatiolla saavutetaan sosiaalisia, kulttuurillisia ja taloudellisia hyötyjä (Feilden 2003, 277).

Pehtorin mökki on rakennettu asuinrakennukseksi. Yleensä rakennus soveltuu parhaiten siihen käyttöön, mihin se on alun perin suunniteltu, jolloin voidaan välttyä vahingoittavilta muutoksilta (Feilden 2003, 278). Vanhan asuinrakennuksen luonne soveltuu myös hyvin kerhojen ja kurssien pitopaikaksi (Tuppurainen & Karvinen-Jussilainen 1984, 29–56). Kokoontumistiloina käyttäminen aiheuttaa vain vähän muutoksia sisätiloissa. Asuinrakennuksen käyttäminen varastona laskee heidän mielestään rakennuksen statusta, mutta on parempi kuin täysi käyttämättömyys.

Vanhan rakennuksen uudelleen käyttöönottamiseksi tulee yleensä vastaan LVI-tekniikan asentaminen. Esimerkiksi märkätilojen tai WC:n asentaminen lisää rakennuksen käyttömahdollisuuksia. Pehtorin mökin eteisessä on tilava noin 1,8 x 1,6 -metrinen komero, jonne vastaavia tiloja voisi ajatella lisättävän. Riskinä voidaan pitää vesivahingon vaaraa, minkä takia paras ratkaisu olisi näiden tilojen sijoittaminen erilliseen lisärakennukseen. Yleisenä sääntönä putkien ja sähköjen asentamisessa vanhoihin rakennuksiin on, että ne tehdään pintavetoina (Kaila ym. 1987, 89). Tällöin ”rakenteita säästetään, huolto helpottuu, jäätymisvaara väheenee, pitkäaikaisia vuoto- tai hikoiluvaurioita ei pääse syntymään”. Painovoimainen ilmanvaihto voidaan ja täytyy säilyttää asuinrakennuksessa. Tiivistämistä ja lisäälämmöneristystä voidaan tehdä, mikäli ne tehdään hengittävillä puupohjaisilla materiaaleilla, rakenteen kosteusteknistä toimintaa häiritä eikä lisäeristämisen tarvetta liioitella. Ilmavuotojen tiivistäminen on tärkeämpää.

Ympärivuotisen käytön hyviä puolia ovat rakennuksen jatkuva tarkkaileminen ja rakenteiden pitäminen lämpiminä. Lämpö pitää rakenteet kuivana ja saattaa estää lahottajasienten toiminnan niille alttiissa kohdissa (Kaila ym. 1987, 86–89). Vielä merkittävämpää on lämpötilan ja kosteuden vaihtelu, joka vaikuttaa erityisesti pintakäsittelyihin aiheuttaen niiden irtautumista. Pehtorin mökki on rakennettu asuttavaksi, ja esimerkiksi alapohjan läpi tuleva lämpö on auttanut pitämään routaa poissa perustuksista. Käyttöön liittyy jatkuva huoltaminen: tapana oli työntää talvella lumet perustuksia vasten eristykseksi, ikkunat tiivistettiin talven ajaksi vanulla ja liimapaperilla, tuuletusaukot suljettiin talven tullen ja avattiin keväällä.

4.4 Rakennuspaikan merkitys

Jos rakennus olisi lähempänä kartanon rakennusryhmää ja siten paremmin yhteydessä muiden alueen toimintojen kanssa, olisi sille helpompi saada Haiharan Taidokeskuksen kulttuuritoimintoihin liittyvää käyttöä. Jos siirto joskus tulisi ajankohdaiseksi, yksi vaihtoehto rakennuksen uudelle paikalle olisi esimerkiksi pääkartanorakennuksen ja Runebergin mökin lähellä, jolloin se muodostaisi niiden kanssa suojaavaa piiriä. Tällöin Pehtorin mökin kuisti pääsisi oikeuksiinsa alueelle saapuvien suuntaan, ja turvallisuus paranisi. Nykyinen sijainti houkuttelee graffitien tekijöitä, koska mökkiin ei ole kunnollista näköyhteyttä.

Pihasuunnittelussa piharakennusten ja muiden kohteiden ripottelu sinne tänne ei luo esteettisesti miellyttävää vaikutelmaa, vaan ryhmittely tuo ryhtiä ja mielenkiintoa näkymään (Teppo-Pärnä 2005, 22). Samaa periaatetta voisi käyttää rakennuksissakin. Pehtorin mökin suhteen tässä asiassa pitäisi olla varovainen, ettei uusi rakennuspaikka olisi väkinäisen näköinen ja että rakennus istuisi pihaan luontevasti eikä ahdetun oloisesti.

Yksi vaihtoehto siirrolle olisi Haiharan alueen kehittäminen kulttuuritoimintojen ohella myös ulkomuseon suuntaan siirtämällä mökin ja kartanon pihapiirin välille lisää kulttuurihistoriallisesti merkitseviä rakennuksia ja siten yhdistämällä aluetta. Alueelle on aikaisemmin siirretty muutama rakennus, kuten ”Runebergin mökki” Tampereen Annalasta ja vaunuvaja 1960-luvulla Finlaysonilta. Vanha ulkomuseo-ajatus on kuitenkin kuihtunut, ja vaunuvajakin siirrettiin Pehtorin mökin vierestä

takaisin Finlaysonin Tallipihalle 2000-luvun vaihteessa. Pehtorin mökin ohella lähempänä Kaukajärven rannan lenkkeilypolkua on myös paikalle siirretty sepän paja, joka on jäänyt selviytymään pöheikön keskelle. Jos Pehtorin asunto siirrettäisiin, jäisi se paikalleen täysin yksin, mikä korostaisi sen tarkoituksettomuutta.

Maakuntamuseon mukaan (Kuitunen 2012) alue on todella arvokas. Vaikka Pehtorin mökki ei rakennustaiteellisesti olisikaan kaikkein merkittävimpiä, alue kokonaisuutena on niin ainutlaatuinen, ettei alkuperäisen rakennuksen siirtäminen olisi tarkoituksenmukaista. Kuitunen (2012) korostaa puisto- ja viheralueen tärkeyttä ja sen potentiaalia, jota ei tulisi hukata. Alueen kokonaisuuden kannalta olisi syytä käyttää siirtämisen sijasta ensisijaisesti kaikki muut keinot ja toimenpiteet. Puistoalueen kehittäminen nousee tässä tapauksessa hyvin tärkeäksi.

Koska rakennus on alkuperäisellä paikallaan, se liittyy oleellisesti paikan maisemaan. Rakennuskonservoinnissa rakennuksen siirtämistä pidetään korvikeratkaisuna (Kaila ym. 1987, 15). Tavoitteena on rakennuksen paikallaan säilyttäminen, jolloin rakennus ei menetä yhteyttä alkuperäiseen ympäristöönsä. Siirtäminen tapahtuisi alueen sisällä, mutta rakennuksella on oma maisemallinen arvonsa nykyisellä paikallaan lähellä järven rantaa. Alue on virkistyspaikka ja Pehtorin mökki voi parhaillaan tarjota visuaalisen kiinnostuksen alueella liikkuville.

Mökille tulisi saada näkyvyyttä, jota saataisiin muun muassa valaistuksella ja viherrakentamisella. Maalaisjärjellä ajatellen valaistuksen ja kenties videovalvonnan asentaminen ja avoin tila toisivat turvallisuutta rakennukselle. Tontille voisi tehdä kunnollisen kartanolta johtavan polun kinttupolkujen sijaan ja esimerkiksi alueesta kertovia kylttejä, mitkä yhdistäisivät mökin muihin Haiharan rakennuksiin. Ohikulkijoiden on huomattava, että mökki kuuluu muihin kartanon ympärillä oleviin rakennuksiin, eikä ole vain jonkun hylkäämä rakennus. Viitteitä Haiharan alueen ympäristön kohentamisesta on esitetty myös Holstikon (2001) tekemässä maisemasuunnittelun opinnäytetyössä, jossa on laadittu yleissuunnitelma alueen kunnostamiseksi.

5 TALON KUNNOSTUS

5.1 Uusi käyttö

Uusi käyttötarkoitus on korjauksen suunnittelun ensimmäisiä lähtökohtia. Pehtorin mökki oli vielä työni ollessa kesken vailla käyttöä, mutta viimeisimmän tiedon mukaan luvassa on toimintaa kesällä 2013, kun Teatteri Lystin kesäteatteri siirtyy Haiharaan Hervannan laskettelukeskuksesta. Mökin on tarkoitus toimia teatterilais-ten tauko- ja varastotilana sekä lavasteena. On positiivista, että rakennukselle löytyy luontevaa käyttöä, ja samalla sen ympäristöä voidaan kohentaa. Rakennuksen siistiminen ja kunnostus on kuitenkin tehtävä asiantuntevasti ja vanhaan rakennukseen soveltuvilla materiaaleilla, jotta sen arvo ja henki säilyisivät. Rakennuksen korjaaminen vanhaa kunnioittaen on perinteikkään talon ilmapiirin säilymisen ohella taloudellisesti kannattavaa, kun rahaa ei pala turhiin korjauksiin (Koiranen ym. 2004, 11).

Katsomo rakennetaan mökin lounaiselle puolelle, jolloin katsojat näkevät rakennuksen julkisivun viistosti vasemmalta. Teatterin suunnitelmissa on, että pysyvien katsomopenkkien alle pengerrettäisiin maata ja heinä ja pieni pusikko niitettäisiin. Tässä vaiheessa olisi ihanteellista ottaa samalla huomioon nousseen maan muokkaaminen ja kasvuston karsiminen mökin ympäriltä. Rakennuksen läheisyyteen tuodaan myös muuta rekvisiittaa, kuten yksi isompi mökin kanssa samankaltainen keltaiseksi maalattu työmaakoppi ja silta.

Pehtorin mökki tulee olemaan vain kesäkäytössä, joten sille ei ainakaan tässä vaiheessa tarvitse suunnitella lämmitystä, lisälämmöneristystä tai tiivistystä. Alueella on saniteetitilat kesäkahvilan yhteydessä ja pääkartanolla. Saniteetitilat eivät siten ole aivan kesäteatterin vieressä, mutta kuitenkin niin kohtuullisen matkan päässä, ettei kunnallistekniikan asentamisen tarvetta ole tällä hetkellä. Tekniikan tuominen on myös kustannuskysymys. Jatkoa ajatellen yksi ratkaisu olisi erillisen kuivakäymälän rakentaminen lähistölle, jolloin itse mökkiin ei tarvitse kajota.

Mökissä olevat sähköt on tehty pintavetoina muutama vuosikymmen sitten. Valot toimivat ja huoneissa on lisäksi pistorasiat, mutta sähköalan ammattilaisen on vält-

tämätöntä tarkastaa pitkään käyttämättömänä olleiden sähköjohtojen kunto ja turvallisuus.

5.2 Restaurointi

5.2.1 Ympäristö, pinta- ja sadevedet

Koska Pehtorin mökki säilytetään alkuperäisellä paikallaan, sen ympäristöä pitää kohentaa rakenteiden säilymistä ja näkyvyyttä varten, ei ainoastaan näyttämötarkoitusta silmälläpitäen. Kasvustoa pitää karsia ja ympäröivää puistoa kunnostaa. Laineen ja Orrenmaan (2012, 20) mukaan olisi järkevintä pitää suuret puut vähintään 10–15 metrin päässä rakennuksesta. Alueelle on siksi laadittava piha- tai puistosuunnitelma, joka ottaa huomioon myös maanpinnan kallistukset.

Pintavedet pitää suunnata pois perustuksista kaivamalla maa länsipäädystä ja sivuilta 20–30 cm irti hirsirungosta ja kallistamalla maata noin kolmen metrin matkalta pois päin rakennuksesta. Rinteeseen kannattaa myös kaivaa avo-oja, joka osaltaan auttaa pintavesien poisjohtamisessa rakennuksesta. Kivijalkaa ei ole ladottu umpeen, mikä on hyvä tuuletuksen kannalta.

Lapevesien poisjohtamiseksi taloon on asennettava rännit. Koironen (2004, 14) suosittelee tähän puolipyöreitä vesikouruja ja pyöreitä syöksytorvia, joissa on suppilokerääjät ja jotka ovat valmistettu galvanoidusta pellistä. Galvanoidun pellin suhteen tulee huomioida, että sen saa maalata vasta 2–5 vuoden päästä asentamisesta. Kummallekin puolelle etulapteen ja kuistin katon yhtymäkohtaan voi tehdä katonmyötäiset luiskat, joita pitkin vesi pääsee valumaan paremmin kouruun. Jalkaränneistä valuvalla vedelle on hyvä tehdä sadevesikaivot. Niitä ei saa johtaa rakennuksen ympärille tehtäviin salaojiin. Myös kuistin lappeisiin asennetaan kourut, joista vesi voi valua maahan ilman syöksytorvia. Lappeiden sadevedet on mieluiten johdettava salaojaputkista erillään olevien poistoputkien tai maan pinnalla kulkevien kourujen avulla pois rakennuksen perustuksista (Koironen 2004, 14).

Katon ja seinien pysymiseksi kunnossa rakennuksen ympärillä olevat lähimmät puut on kaadettava (Kuva 3). Talon alla maapohjassa oleva puumateriaali on hyvä

poistaa, jotta se ei houkuttele puurakenteita vaarallisesti tuhoavaa lattiasientä (Vuolle-Apiala 2006, 96).

5.2.2 Routavaurio

Koska rakennuksen perustukset ovat kärsineet routavaurioista, on rakennuksen ympärille perustusten kuivattamista varten perustettava salaojat ja routaeristys joko routaeristyslevyjen tai leca-soran avulla (Koiranen 2012). Tämän voi tehdä samalla kun kohteessa tehdään muutakin maanpinnan muokkausta ja liikkuneiden perustuskivien nosto.

Ennen työn aloittamista on syytä kaivaa muutama koekuoppa, joilla selvitetään perustuksen rakenne ja syvyys (Koiranen ym. 2004, 15–16). Sokkelikivien alta löytyvien kiviladontojen alapuoliseen maaperään ei saa kajota. Salaoja asennetaan noin puoli metriä sen tason alle, joka halutaan pitää kuivana. Etäisyys perustuksesta tulee olemaan noin 0,8–1,2 metrin päässä perustuksesta. Kaivannon pohjan laskun pitää olla noin 1 cm/1 m. Ympärysmitaltaan 80–100 mm:n salaojaputki ympäröidään seulotulla kiviainekselle (sepeli 6–15 mm), jota tulee putken alle noin 100 mm ja päälle 300 mm. Tämän päälle voi asentaa suodatinkankaan, jottei kaivannon päälle tuleva täytehiekkä valuisi sepelin joukkoon. Koiranen (2012) katsoo, että hyvin tehtyihin salaojiin tulee mutkakohtiin tarkastuskaivot, joista yksi (kokoojakaivo, josta vedet johdetaan avo-ojaan tai kivipesään imeytettäväksi) saa jäädä näkyville maan pinnalle.

Talon takasivun kaksi keskimmäistä perustuskiveä ovat roudan kallistamia. Ne tulee suoristaa ja samalla nostaa tunkilla notkolla olevasta rungosta ”löysät pois” (Koiranen 2012). Tämä tarkoittaa sitä, että hirsirunkoa nostetaan vain sen verran kuin se pakottamatta nousee, eli ei välttämättä täysin suoraksi. Samalla täytyy tarkkailla mitä rakennuksen sisällä tapahtuu, nouseeko lattia yksin vai nouseeko myös välikatto. Väli- ja vesikaton liikkuminen suhteessa liikkumattomaan hormiin voi aiheuttaa vaurioita. Tämän vuoksi piipun juurta yläpohjan ja katon kohdalla voidaan hänen mukaansa joutua avaamaan. Vesikatto ei saa mennä vinoon. Ikku-
nat ja ovet otetaan pois noston ajaksi. Liika nostaminen voi aiheuttaa myös sen,

että ne eivät enää mahdukaan paikoilleen, jolloin joudutaan tekemään turhaa uudelleensovittamista.

Suoristettavien kivien alle kaivetaan noin neliömetrin mittainen ja 800 mm syvä kuoppa, joka täytetään ensin 200 mm leca-soralla, jonka päälle asetetaan suodatinkangas. Sen jälkeen kuoppa täytetään täytehiekalla, jonka avulla pilari nostetaan oikealle korkeudelle. Tässä vaiheessa on hyvä eristää puu kivistä tuohella tai kattohuopakaistaleella (Koiranen ym. 2004, 24). Perustuskiven alapuolisen täytehiekkan sekaan voi sekoittaa kuivaa sementtiä (noin 1:10), joka kovettuu kastuessaan, eikä perustus pääse enää liikkumaan tai painumaan.

5.2.3 Seinät

Kuistin taitteessa oleva vuorilaudoituksen lahovaurio on korjattavissa paikkaamalla. Paikkauksessa käytetään samanlaista ja samanmittaista ulkokuivaa lautaa, joka asetetaan sydänpuoli ulospäin. Jatkokohtien raot voidaan kitata öljykitillä. Hirren pinnan vähäinen vaurio ei vaadi korjaustoimenpiteitä, kunhan vaurioitumisen aiheuttaja eli veden pääsy rakenteeseen ja kasvillisuuden kuivumista estävä vaikutus poistetaan.

Ulkomaalaus on ongelmallista, koska talon uudelleenmaalauksessa on käytetty perinteiseen pintakäsittelyyn sopimatonta maalityyppiä (Kaila 1997, 549–557). Lateximaali vanhenee rumasti ja sen uusiminen on hankalaa, koska maalipinta ei kulu tasaisesti vaan repeilemällä ja alueittain. Tiiviin, hengittämättömän pinnan muodostavat muovit sisältävät maalit vahingoittavat puupintaa aiheuttaen puun nukkaantumista, jolloin se vaikeuttaa uudelleenmaalausta ja pahimmillaan lahoa.

Osissa seiniä maali on tiukasti kiinni, mutta joiltakin alueilta se kuoriutuu voimakkaasti irti pohjastaan. Kuoriutuminen on yleensä merkki kosteudesta, joka ei pääse pinnan läpi ulos (Kaila 1997, 583). Uudelleen maalaus on tehtävä perinteisellä öljymaalilla, joka vanhetessaan krakeloituu ja päästää rakenteen hengittämään. Lisäksi se on helppo poistaa, kun tulee uudelleen maalauksen aika. Valmiina myytävien öljymaalien sisällön suhteen on oltava tarkkana, etteivät ne sisällä muoviai-neita. Esimerkiksi alkydiöljymaali ei sovellu perinteiseen maalaukseen.

Maali tulee poistaa alueilta, joilta se on kuoriutunut, mieluiten koko seinän alueelta ”skrapalla” kaapimalla. Öljymaalilla voi maalata myös lateksimaalin päälle, jos osa seinän maalista lähtee irti hyvin, mutta osa on hyvin tiukasti kiinni alustassa. Maalin poistamista voi helpottaa lämpösäteilijällä tai kuumailmapuhaltimen ja lastan avulla sellaisilla alueilla, joissa maali on tiukassa, kuten graffitein sotketussa kuis-tin seinässä. Kaila (1997, 588) ei kuitenkaan suosittele lämpöpuhallusta kiinteissä rakenteissa palovaaran takia. Muita kyseeseen tulevia maalinpoistomenetelmiä ovat konehionta, joka voi kuitenkin osoittautua tehottomaksi, ja maalinpoistoaineet. Länsiseinää, jossa maali on pysynyt ehjänä, ei välttämättä tarvitse maalata lainkaan. Likaantuneen pinnan pesu voi riittää. Uudelleen maalattava tiivis maalipinta pestään ja haurastetaan maalinpesuaineella ja huuhdellaan (mts. 627). Pesun jäl-keen pinta harjataan teräsharjalla, samoin kuin nukkaantunut puupinta.

Maalattavan pinnan tulee olla ehdottoman kuiva ja sään poutainen, mutta suoraa auringonpaistetta on vältettävä. Paljas puupinta maalataan ensin hyvin ohuelti sinkkivalkois pohjamaalilla, mutta se tulee muistaa välimaalata viimeistään parin päivän kuivumisajan jälkeen, ettei se kovetu liikaa. Sinkki estää maalin homehtu-mista. Välimaalaus tehdään värillisellä öljymaalilla, jota on ohennettu 15–30 % vernissalla. Nykyinen väritys sopii rakennusajankohdan tyyliin (Kaila 1997, 617). Pintamaalaus tehdään ohentamattomalla öljymaalilla tiukkaan sivellen kuivuneen välimaalin päälle.

5.2.4 Vesikatto ja yläpohja

Huopakatetta huolletaan puhdistamalla sitä säännöllisesti roskista ja tarkkailemalla sen kuntoa (Koiranen ym. 2004, 49–53). Vuotokohtia voidaan paikata huopapaik-kauksin ja pienempiä reikiä kylmäbitumiemulsiolla. Tasaisesti kulunut katepinta voidaan myös käsitellä huopakattomaalilla. Kun pintavaurioita on koko lappeen alalla, huopakate voidaan uusia asentamalla se vanhan päälle. Ohjeita huopaka-ton korjaukseen löytyy Museoviraston korjauskortistosta (KK 4, Huopakaton korja-us). Ohjeiden mukaan vanhaa kattamistapaa ja muita yksityiskohtia ei tule muut-taa. Samalla tarkastetaan räystäiden aluslaudoitusten kunnostustarve.

Jos yläpohjan eristeiden sisältä yläpohjavasoista tai niiden päistä löytyy lahoa siinä määrin, että niiden kantavuus on pettämässä, voidaan ne kunnostaa tukemalla ja korvaamalla pilaantuneet osat uudella materiaalilla (Laine & Orrenmaa 2012, 106–108). Myös seinähirsiä voidaan joutua paikkaamaan tai uusimaan joltakin matkaa, jos ne eivät enää kannata kannatinrakennetta. Korvatut vasojen jatkoskohdat tuetaan niiden molemmin puolin pultatuilla pitkillä ja paksuilla lankuilla. Yläpohjan lattia pitää siistiä roskasta, yleinen siistiys auttaa huomaamaan vaurioiden alut.

5.2.5 Ovet ja ikkunat ja kuisti

Ulko-oven ylin puupeili on hajotettu osiin, ja se on lähtenyt kokonaan irti vieden mukanaan puunsäleet poikkikappaleista. Ulko-ovi on muiden ovien ohella alkupe räisiä rakennusosia, jotka ovat tyyliltään vielä rakennusajankohtaa vanhempiakin, eikä sitä saa hävittää tai vaihtaa uuteen. Vanhoihin peilioviin tutustunut puuseppä pystyy korjaamaan oven irrottamalla osat toisistaan, asentamalla siihen uuden peilin ja kokoamalla sen jälkeen oven uudelleen. Ovien puupeilejä ei saa maalata, kitata tai liimata kiinni kehyksiin. Jos ne eivät pääse elämään kehyksissään, voi aiheutua halkeamia (Kaila ym. 1987).

Ovilehtien, -karmien ja pielilistojen irtoava maali raaputetaan irti. Osassa ovista päällimmäinen maalikerros näyttäisi lähtevän irti alustastaan hyvin. Tällöin yksi vaihtoehto uudelleen maalaamiselle olisi jättää alempi maalikerros sellaisenaan näkyville. Vanhaa öljymaalipintaa pystyy virkistämään vernissaan kastetulla rätillä pyyhkimällä. Vernissaiset rätit tulee hävittää esimerkiksi polttamalla itsesyttymisvaaran vuoksi (Koiranen ym. 2004, 41). Muuten ovien maalaaminen etenee irtoavan maalin kaapimisella, hionnalla, väli- ja valmiiksi maalauksella. Öljymaali tarvitsee kuivuakseen valoa ja lämpöä (Kaila 1997, 625).

Vanhat ikkunat ovat arvokkaat tiivisyisistä puusta valmistetut, ja ne tulee säilyttää. Böök ja Mikkola (2011, 29–33) toteavat perinteisten puuikkunoiden olevan oikein huollettuina kestäviä, tutkitusti hyvin ääntä eristäviä ja kunnostettavuutensa ja materiaaliensa vuoksi ympäristöystävällisiä. Lisäksi ne omaavat rakennustaitteellisia ja -historiallisia arvoja. Suosittelen tekemään ikkunoiden kunnostuksen Museoviraston korjauskortiston (Ikkunoiden korjaus, KK 8) mukaan.

Rikkiäiset lasit kitteineen otetaan pois vasaran ja taltan tai puukon avulla. Lasitusnaulat poistetaan pihdeillä. Ehjät lasit säästetään ja ne saavat jäädä paikalleen, mikäli kittaus on hyväkuntoinen. Hyväkuntoinen kittaus voidaan uusia paikkaamalla. Irtoava maali kaavitaan pois, ja puitteet hiotaan maalausta varten. Heloista poistetaan ruoste teräsharjalla, ja ne maalataan ruosteenestomaalilla. Rikkoutuneen välipienan tilalle tehdään uusi hyvälaatuisesta puusta. Paljaat puupinnat ja kittiura pohjamaalataan sinkkivalkoisella öljypohjamaalilla. Uudet lasit kitataan paikalleen lasitusnauloin pellavaöljykitillä. Tämän jälkeen tehdään väli- ja valmiiksi maalaus, jotka maalataan hieman päällyskitin yli lasin päälle. Ikkunaluukut säilytetään, ja ne voidaan avata ja sulkea tarvittaessa.

Kuva 5 Kamarin peiliovi ja tuvan komeron sisältä näkyvää hirsiseinää

Kuistin kaiteiden puuttuvat välipienat kannattaa korvata uusilla vastaavanlaisilla. Siisti ja hoidettu ulkoasu ei todennäköisesti houkuttele ulkopuolisia sotkemaan paikkoja samalla tavoin kuin hylätyn oloinen rakennus.

5.2.6 Tulisijat ja hormit

Tulisijojen ja savupiipun korjaustarve riippuu pitkälti siitä, käytetäänkö niitä (Kaila ym. 1987, 86). Kylmät savupiiput ovat alttiimpia jäätyksen aiheuttamalle eroosiolle. Uunien pellit pitää avata talveksi, ettei piipun kautta tapahtuva ilmanvaihto häiriinny. Rapautuneet saumat paikkasaumataan kalkkilaastilla. Vanhaa saumaa avataan hieman esimerkiksi teräsharjalla (Koiranen ym. 2004, 68). Piipun laelle kannattaa asentaa sateelta suojaava hattu ja mahdollisesti muurausta suojaava pellitys, jotka pidentävät piipun elinikää. Kaupungeissa piippuja pellitettiin Koirasen mukaan jo 1900-luvun alussa.

Kaakeleiden pieniä halkeamia voidaan paikata kipsillä (KK 14 2000, 8). Paikkakohdat voidaan maalata öljymaalilla ja lopuksi lakata. Suuluukuista poistetaan ruoste ja ne ruostesuojataan. Lieden valurautaosat puhdistetaan ruosteesta teräsharjalla ja suojataan grafiittipastalla, liesimustalla tai ruokaöljyllä (Nylander 2009, 50).

5.2.7 Pintarakenteet

Tapetti- ja pintakäsittelykerrokset kertovat rakennuksen historiasta, ja ovat myös tutkimuksen väline (KK 20, 12). Siksi vanhat kerrostumat on jätettävä paikoilleen ja uusien pintojen alle aina kun se vain on mahdollista. Myös pintamateriaalien ja eri kerrosten dokumentointi ja tapettinäytteiden talteenotto on tärkeää korjausten yhteydessä. Pintojen restauroinnissa on tehtävä päätös siitä mille tasolle huoneen ilme kunnostetaan (Kaila ym. 1987, 99–102). Restaurointisuunnitelman tekeminen vaatii varovaisten tutkimusten tekemistä pintamateriaaleista ja maalikerroksista. Nykyisten tapetoitujen kuitulevyjen alta saattaa paljastua 1900-luvun alkupuolta ja rakennuksen alkuperäistä olemusta kuvaavia materiaaleja. Myöhemmät pinnat kuuluvat kuitenkin myös rakennushistoriaan, enkä näe syytä niiden poistoon tällä hetkellä. Niiden alla olevien tapettikerrosten kuntoa ei tiedetä, ja ne toimivat pohjana pintakäsittelyille. Rakennuksen uusi käyttö ei ole museaalista, ja rakennus toimii osittain myös varastona. Kuitulevyseinät suojaavat alla olevia pintoja ja antavat mahdollisuuden niiden konservoimiseen tulevaisuudessa. Pintalevyrakennet-

ta on kuitenkin syytä avata kamarin ja tuvan vuotokohtien kohdilta lahovaurioiden tarkastamista varten.

Seinäpinnat saadaan siisteiksi tapetoimalla tai maalaamalla liimamaalilla. Nykyisten tapettien päälle voi tapetoida uudet paperitapetit, joiden valinnassa tulee ottaa huomioon, ettei niitä ole pinnoitettu muovikalvolla. Irtoavat ja sotketut kohdat revittäään pois, paljaat paikat ohutpaperoidaan liisterillä ja naulojen tms. reiät paikataan (Järvelä 1948, 283). Paljaat huokoiset puukuitulevypinnat voidaan myös tapetoida, mutta ne pitää muistaa esiliisteröidä (Puukuitulevy, [viitattu 15.11.2012]). Pohjatoiksi eteisen sotkettu levy kannattaa uusia, ja saumakohdat peitetään ohutpaperinauhalla.

Järvelän (1948, 187) mukaan vanhaa lattian maalipintaa uusittaessa irtaantunut maali kaavitaan pois ja pinta pestään suopaliuoksella, johon on lisätty soodaa. Pesty pinta on huuhdeltava hyvin ja annettava kuivua. Koirasen (2004, 87) mukaan paras keino poistaa vanhaa lattiamaalia on käsin hiominen. Sitä ennen pinta on kuurattava tai pestävä kidesoodaliuoksella. Lattiaa ei saa hioa liikaa, vaan pintaan saa jäädä vanhaa maalipintaa, kunhan se on kiinni alustassa.

Pinta pohjamaalataan ohuelti ohennetulla maalilla, esimerkiksi kulutusta kestäväällä niin sanotulla öljylakkamaalilla (Lainio 2004, 52). Pintamaalaus tehdään täysin kuivuneen pohjamaalin päälle ohentamattomana. Myös sisäpintojen käsittelyssä täytyy muistaa materiaalien hengittävyiden periaate. Eli lattiaa ei saa maalata muovimaalein kuten alkydiöljymaalilla tai latekseilla tai peittää muovimatolla (Koiranen ym. 2004, 86–87).

Kamarin kattopaneelit voidaan tulevaisuudessa myös maalata uudelleen tai paikamaalata hilseilleestä kohdasta. Ruostuneet naulanpäät voidaan hioa kevyesti ruosteesta ja ruostesuojavaalata ennen maalausta (Kaila 1997, 581).

6 YHTEENVETO

Kaukajärven rannan tuntumassa sijaitsee vanha Pehtorin mökki, joka on käyttämättömänä altistunut huollon puutteen aiheuttamalle rappeutumiselle. Suojainen paikka on tuonut paikalle ilkeiden tekijöitä. Pehtorin mökki on Haiharan alueen 1900-luvun alun rakennuksia, jolloin se kuului tärkeänä osana kartanoon. Siksi se pitäisi säilyttää osana alueen alkuperäistä rakennuskantaa. Maamme historiallisten rakennusten määrä on niin vähäinen, ettei yhtäkään saisi jättää kunnostamatta.

Mökkiin käytettävät kustannukset on minimoitu, eikä kaupungilla ole siihen varoja. Huomioon ottaen alueen merkityksen kaupunkilaisille toimenpiteisiin olisi kuitenkin syytä ryhtyä. Jotta rakennus säilyttäisi vanhan luonteensa ja rakennushistoriallisen arvonsa, suosittelen tekemään korjaukset perinteisin materiaalein ja työtavoin. Suositukset perinteisellä tavalla kunnostamiseen on koottu Museoviraston korjauskortistoon, josta voi tarkistaa yleisohjeet vanhan rakennuksen korjaukseen.

Luonteva käyttö ja jatkuva hoito ovat tärkeintä rakennusperinnön säilymisen kannalta. En näe syytä miksi uuden asumistekniikan suhteen ei voisi tehdä myönnytyksiä, jos se auttaa saamaan rakennukselle lisäkäyttöä. Uudistukset pitäisi tehdä silti maltillisesti ja vaihtoehtoisia keinoja pohtien, jotta vanhan rakennuksen henki ja rakenteiden toimivuus säilyisivät.

Siirto ei olisi sekään mahdoton ajatus, jos käyttömahdollisuudet nykyisellä paikalla vielä joskus loppuisivat, ja siihen tulisi taloudellinen mahdollisuus sekä tiedossa oleva, mieluiten ympärivuotinen käyttö. Ensisijaisesti on kuitenkin ehdottomasti käytettävä kaikki muut keinot, koska alkuperäinen rakennuspaikka on merkityksellinen ja sitä ympäröivän alueen kehittämisen mahdollisuudet hyvät.

Kesäteatteri tuo Pehtorin mökin osavuotiseen käyttöön, mikä on parempi kuin ei mitään. Ilkeiden ja tuhopolton vaara ei poistu, mutta asiaa voidaan ainakin huomattavasti parantaa tekemällä mökistä ja ympäristöstä hoidetun ja valvotun näköinen.

LÄHTEET

Alppi, A. 2012. Lupa-arkkitehti. Tampereen rakennusvalvonta. Haastattelu. 2.10.2012.

Elämää Haiharan kartanossa. 1982. Tammerkoski-lehti.

Erwe, M. 2011. Dramatiikkaa ja arkipäivää arvokiinteistöjen parissa. Teoksessa: R. Putkonen (toim.) Asiasta toiseen: Kirjoituksia restauroinnista ja rakennus-suojelusta. Helsinki: Rakennustieto Oy, 13–14.

Feilden, B. 2003. Conservation of historic buildings. 3. p. Oxford: Architectural Press.

Haiharan historiikki, kokoelma. Tampereen kulttuuritoimisto.

Haiharan taidekeskus. 2012. [Verkkosivu]. Tampereen kaupunki. [Viitattu 26.9.2012]. Saatavana: <http://www.tampere.fi/kulttuurijamuseot/kulttuuripalvelut/haihara.html>.

Heikkinen, M., Heinämies, K., Jaatinen, J., Kaila, P. & Pietarila, P. 1989. Talo kautta aikojen: Kiinteän sisustuksen historia. Helsinki: Rakentajain Kustannus Oy.

Holstikko, M. 2001. Maisema on kertomus. Narratiivinen maisemasuunnittelu, esimerkkinä Haiharan kartanopuisto. Hämeen ammattikorkeakoulu.

Härö, M. 2001. Rakennetun kulttuuriympäristön suojelu. Teoksessa: I. Lounatvuori & L. Putkonen (toim.) Rakennusperintömme: Kulttuuriympäristön lukukirja. Helsinki: Rakennustieto Oy, 185.

Järvelä, J. 1948. Maalarin aine- ja ammattioppi. Porvoo: WSOY.

Kaila, P. 1997. Talotohtori: Rakentajan pikkujättiläinen. Porvoo: WSOY.

Kaila, P., Vihavainen, T. & Ekblom, P. 1987. Rakennuskonservointi: Museokohteenä säilytettävien rakennusten korjausopas. Helsinki: Suomen museoliitto.

Koiranen, T. 2012. Perinnerakennusmestari. Pirkanmaan maakuntamuseo. Haastattelu 25.10.2012.

Koiranen, T., Impola, M. & Savolainen, T. 2004. Hyvä tästä vielä tulee: Perinnerakennusmestarin parhaat vinkit. Tampere: Pirkanmaan maakuntamuseo, kulttuuriympäristöyksikkö.

- Korjauskortisto. 2000. Yleiskortti KK1. Tulisijat KK14. Hirsirakennusten siirto KK17. Verhotut seinät KK 20. Helsinki: Museovirasto Rakennushistorian osasto.
- Kuitunen, H. 2012. Tutkija. Pirkanmaan maakuntamuseo. Puhelinkeskustelu. 5.10.2012.
- Kupila, S. 2004. Sisäpintojen teolliset materiaalit. Tuuma 2004 (4), 15.
- L 4.6.2010/498. Laki rakennusperinnön suojelemisesta.
- L 5.2.1999/132. Maankäyttö- ja rakennuslaki.
- Laine, M. & Orrenmaa, A. 2012. Rakkaat vanhat puutalot: Säilyttäjän opaskirja. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Lainio, J. 2004. Katto ja lattia – vastakohdista rakentuu viihtyisä asuinhuone. Tuuma 2004 (4), 52.
- Luvat. Päivitetty 8.3.2012. [Verkkosivu]. Tampereen kaupunki. [Viitattu 30.10.2012]. Saatavana: <http://www.tampere.fi/asuminenjarakentaminen/rakennusvalvonta/luvat.html>.
- Mikkola, J. & Böök, N. 2011. Ikkunakirja: Perinteisen puuikkunan kunnostaminen. Vantaa: Kustannusosakeyhtiö Moreeni.
- Nurmela, M. 2011. Mietiskelyä peruskorjauksesta. Teoksessa: R. Putkonen (toim.) Asiasta toiseen: Kirjoituksia restauroinnista ja rakennussuojelusta. Helsinki: Rakennustieto Oy, 13–14.
- Nylander, T. 2009. Mikä tulisijaksi? Tuuma 2009 (4), 50.
- Puukuitulevy. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Puuinfo. [Viitattu 15.11.2012]. Saatavana: <http://www.puuinfo.fi/puu-materiaalina/puukuitulevy>.
- Rakennusluvan hakeminen. Päivitetty 5.2.2008. [Verkkosivu]. Valtion ympäristöhallinto. [Viitattu 30.10.2012]. Saatavana: <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=1571&lan=fi>.
- Sopimus Museoviraston ja Pirkanmaan maakuntamuseon yhteistyöstä ja työnjaosta kulttuuriympäristön vaalimisessa. 2008. [Verkkójulkaisu]. Museovirasto. [Viitattu 23.10.2012]. Saatavana: <http://www.nba.fi/fi/File/649/mkmsop-pirkanmaa.pdf>.
- Suomen rakentamismääräyskokoelma. Päivitetty 8.10.2012. [Verkkosivu]. Valtion ympäristöhallinto. [Viitattu 19.11.2012]. Saatavana: <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=421080&lan=FI>.

Tampereen kaupunki. 2000. Kaavoitusyksikkö. [Verkkosivu]. [Viitattu 6.10.2012].
Saatavana: <http://www.tampere.fi/ytoteto/aka/nahtavillaolevat/7714/osa.html>.

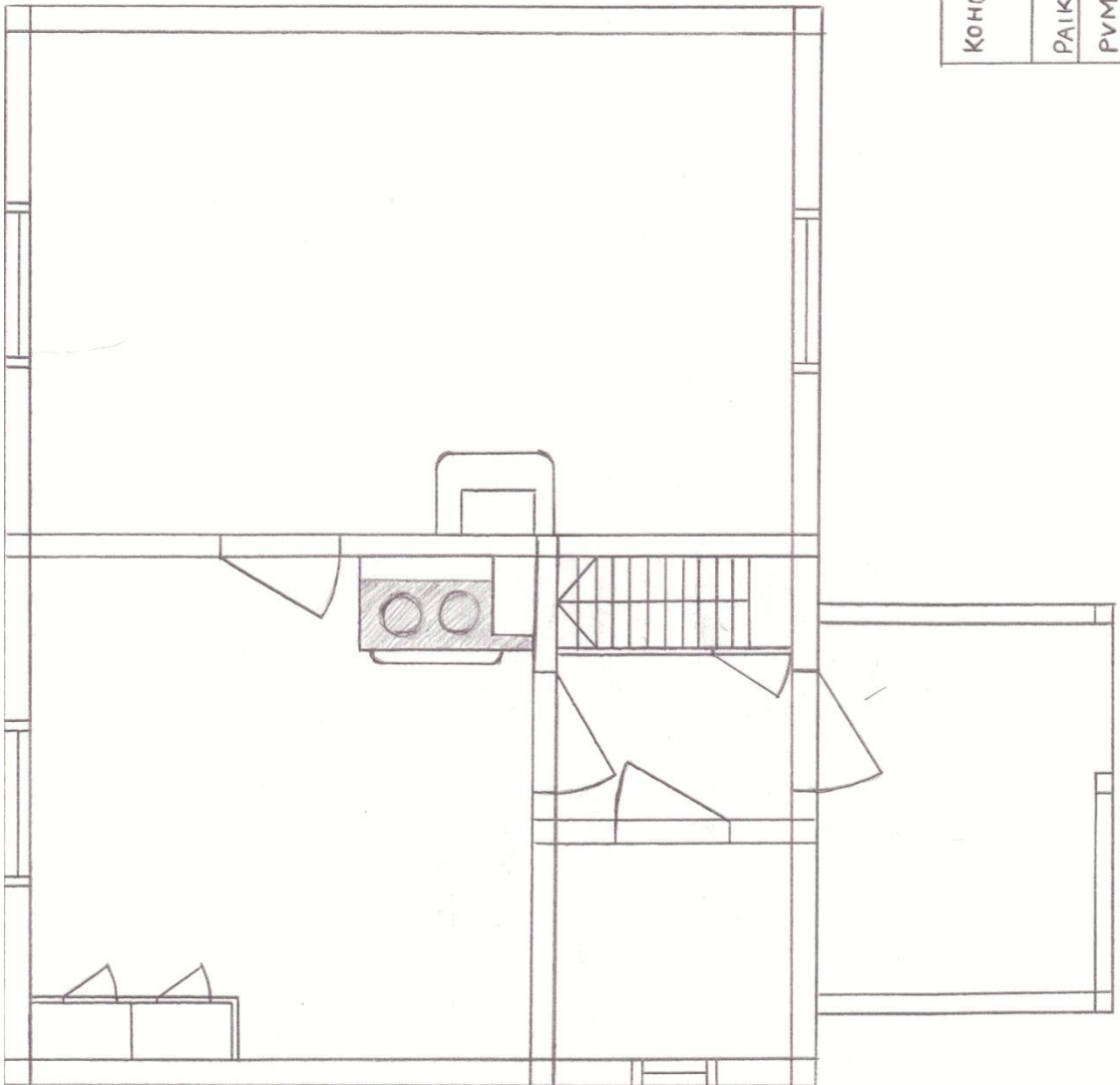
Tampereen kulttuuritoimen toimintakertomus. 1994. Haiharan historiikki, kokoelma. Tampereen kulttuuritoimisto.

Teppo-Pärnä, V. 2005. Piharakennukset. Tuuma 2005 (4), 22.

Tuppurainen, Y. & Karvinen-Jussilainen, A. 1984. Vanha rakennus, uusi käyttö. Helsinki: Kaupunkiliitto.

Vuolle-Apiala, H. 2006. Hirsitalon kunnostaminen. Jyväskylä: Multikustannus Oy.

LIITE 1 Pektorin mökin pohjapiirros

KOHDE	Pektorin mökki Haiharankatu 30
PAIKKAKUNTA	TAMPERE
PVM	25.11.2012